

Розділ 3

РЕГІОНАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2\(60\).66-70](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2(60).66-70)

УДК 332.13 : 330.13

Готра В.В.

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті окреслено особливості стратегічного розвитку регіонів в сучасних умовах. Проаналізовано основні проблемні питання регіонального розвитку та функціонування суб'єктів регіональної економіки. Акцентовано увагу на визначенні пріоритетних напрямів розвитку регіональної економіки та обґрунтуванні підходів до формування системи організації стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіонів. Обґрунтовано, що процес стратегічного розвитку повинен базуватись на стратегічному плануванні та окреслено його основні розділи. Визначено основні цілі стратегічного розвитку, що закріплені в нормативних документах і є основою для розробки регіональних стратегічних документів.

Ключові слова: стратегічне управління регіональним розвитком, регіональна економіка, подолання диференціації розвитку регіонів України, адаптивний розвиток, конкурентоспроможний розвиток, напрями розвитку регіональної економіки, планування стратегічного розвитку регіонів.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку регіонів України під дією низки об'єктивних і суб'єктивних чинників дозволяє констатувати їх розбалансований, асиметричний та диспропорційний характер. Окрім того, питання розвитку регіональної економіки набувають надзвичайної актуальності в умовах реалізації децентралізаційних процесів, що нині активно протікають в Україні. Означена ситуація регіонального розвитку в Україні обумовлена переважно відсутністю системних, науково обґрунтованих економічних і соціальних стратегічних механізмів, неврахуванням особливостей та тенденцій регіонального розвитку, надмірною декларативністю та відсутністю кількісно визначених орієнтирів розвитку. Актуальність питань регіонального розвитку посилюється внаслідок військових дій, що відбуваються на території України. В цих умовах регіони, де не проходять військові дії, повинні перебрати на себе роль економічних локомотивів та забезпечити економіку країни необхідними ресурсами та товарами.

Регіональна економіка, як і будь-який суб'єкт

управління, потребує складання довгострокових планів, програм та стратегій управління. Адже рівень розвитку регіонів країни, визначає її місцезнаходження на світовій арені, формує її конкурентоспроможність та визначає рівня життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми стратегічного управління та формування стратегічних конкурентних переваг є темою наукових праць вітчизняних вчених, таких як Г. І. Башнянин, М. П. Бутко, А. С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.Я. Жаліло [2], Т. Ю. Коритько [3], О.М. Нижник [4], Е.М. Лібанова, Л.В. Овчаренко, В.П. Мікловда та багатьох інших. Незважаючи на глибину та різноманітність порушених проблем, спостерігаємо неоднозначність трактувань напрямків формування і активізації системи, функцій та ролі стратегічного управління регіонами, також потребують деталізації питання, що безпосередньо пов'язані з розробкою та імплементацією дієвих стратегічних механізмів конкурентоспроможного та адаптивного розвитку, які були б спрямовані на формування стратегічних конкурентних переваг та при цьому враховували унікальні особливості регіонів України.

Дослідження підтверджує значний науковий доробок вітчизняних і зарубіжних праць вчених-економістів, однак окремого вивчення

© Готра В.В., д.е.н., професор, професор кафедри економіки і підприємництва, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», E-mail: viktoriya.hotra@uzhnu.edu.ua

потребують стратегічні аспекти розвитку регіональної економіки за нових умов.

Метою статті є дослідження стратегічного управління розвитком регіональної економіки в сучасних умовах.

Основні результати дослідження. Організація регіонального розвитку і система управління ним в останні роки не забезпечували ефективного розвитку народного господарства. Що обумовлено такими причинами як, загальною відсталістю державної інформаційної інфраструктури, що не забезпечує повної, достовірної й оперативної підтримки осіб, які приймають рішення на різних рівнях управління економікою; відсутністю єдиної загальнодержавної науково обґрунтованої концепції прийняття економічних рішень, яка б об'єднувала фрагментарні (на рівнях галузей, регіонів) макроекономічні показники функціонування економіки з відповідною подальшою диференціацією управлінських рішень; а також єдиної науково обґрунтованої стратегії взаємодії і взаємного впливу економічних, соціальних та інших чинників забезпечення розвитку регіональної економіки.

В сучасних умовах життєдіяльність регіонів та територіальних громад України усе більшою мірою оцінюється з точки зору економічно ефективного використання та передачі технологій, людського розвитку та організаційно-управлінських новацій і отримання на цій основі стратегічних конкурентних переваг. В умовах посиленої регіоналізації економіки та військових загроз зростає значення стратегічного управління на регіональному та місцевому рівнях.

Ефективне стратегічне управління відкриває шлях до визначення і обґрунтування напрямів розвитку регіональної економіки з урахуванням таких чинників:

1. збалансованого розвитку регіонів, що забезпечує системне вирішення всього комплексу заходів, які характеризують його;

2. істотного підвищення життєвого рівня населення регіонів на базі ефективного використання їх потенціалу;

3. відповідності стратегічного управління характеру і масштабам завдань, які вирішуються та відповідності ресурсним обмеженням регіону, а саме людським, інформаційним, матеріальним, енергетичним, тощо;

4. своєчасного виявлення актуальних напрямків розвитку регіональної економіки, які можуть стати точками зростання і у майбутньому забезпечити її конкурентоспроможність;

5. своєчасної координації та уточнення напрямів розвитку регіональної економіки відповідно до зміни стратегічних напрямків та умов реалізації національних цілей держави і зовнішній викликів;

6. створення сприятливих умов для розвитку перспективних напрямів розвитку регіону.

Реалізація напрямів управління регіональною економікою повинна відбуватись з урахуванням співвідношення рушійних сил регіонального розвитку і можливості забезпечення їх ефективної взаємодії, що включає як державний так і приватний сектори та враховує відповідні фактори розвитку регіону та забезпечення співвідношення національних і регіональних рівнів управління. Головним завданням стратегічного управління є вирівнювання економіки відсталих регіонів, подолання диференціації їх розвитку та застосування адаптивних механізмів, вирішення демографічних проблем.

Ефективна регіональна політика повинна базуватись на принципах впровадження всіма органами влади державної регіональної політики з врахування в рішеннях центральних органів влади інтересів, особливостей та специфіки регіонів; підвищення самостійності регіонів у вирішенні власних проблем через механізми децентралізації, тобто формування ефективного самоуправління на основі самофінансування.

Складний комплекс досліджень з обґрунтування напрямів розвитку регіональної економіки та визначення її цілей зумовлює необхідність вирішення значної кількості різноманітних як наукових, так і практичних завдань, що стануть основою для розробки можливих сценаріїв розвитку соціально-політичних та економічних процесів в регіоні, найперше тих, що становлять національні інтереси та пріоритети держави. Зокрема, для працenaдлишкових регіонів західної України нагальним є створення додаткової кількості робочих місць, щоб дозволило вирішити проблеми трудової міграції та ВПО, особливо гостро стоїть це питання для гірських місцевостей. Для промислових регіонів східної України актуальними є завдання відновлення миру, повернення переселенців та відновлення і реструктуризації підприємств, оновлення їх виробничої бази, вирішення екологічних проблем промислових міст[1; 50].

Саме такий підхід повинен лягти в основу розробки системи вхідних початкових даних, що необхідні для реалізації перспективних економічних, соціологічних, оборонних та інших

досліджень. Головною метою цього напряму досліджень є теоретичне осмислення і формулювання варіантів завдань стратегічного розвитку регіону, особливостей та умов вирішення їх у майбутньому, а також обґрунтування основних вимог до окремих сфер діяльності з погляду національних цілей та інтересів. Оскільки ці дослідження є основою для проведення подальших робіт, строки їх виконання обов'язково повинні випереджати дослідження в інших напрямках.

Таким чином, можемо констатувати, що процес стратегічного розвитку повинен базуватись на стратегічному плануванні розвитку регіональної економіки та має включати наступні розділи:

- визначення цілей і завдань розвитку конкретного регіону, аналіз його ресурсних можливостей;
- поступове скорочення рівня територіальної диференціації економічного розвитку та стану соціального забезпечення громадян;
- запровадження системи моніторингу та оцінки ресурсного потенціалу регіонів з метою розробки та вчасного коригування механізмів його ефективного використання;
- побудову економічної стратегії, яку потрібно відстоювати та забезпечувати;
- здійснення на інноваційній основі структурної перебудови економіки регіонів, вирішення їх екологічних проблем, досягнення продуктивної зайнятості;
- підвищення зацікавленості та ролі територіальних громад і органів місцевого самоврядування у вирішенні питань регіонального розвитку;
- формування збалансованої економічної політики, необхідної для реалізації цієї стратегії, а також розробку механізмів та визначення інструментів для ефективного управління ресурсами з урахуванням їх жорсткої обмеженості, особливо що особливо актуально в умовах військових дій.

Соціально-економічні програми, які приймаються в регіонах повинні впливати з цільових установок Стратегії соціально-економічного розвитку області та регіону, що затверджені місцевими органами влади і за сучасних динамічних умов такі програми слід орієнтувати переважно на середньостроковий період. Їх реалізацію доцільно здійснювати поетапно, чітко зазначаючи проміжні та кінцеві цілі та параметри їх досягнення. Станом на 15 травня 2021 року всі області України вже мали затверджені відповідними обласними радами

регіональні стратегії розвитку на період до 2027 року, що розроблені на засадах смарт-спеціалізації[6]. На практиці ресурси регіональних органів влади зосереджено в основному на забезпеченні поточного функціонування соціальної інфраструктури, але за сучасних умов основні зусилля слід спрямовувати на досягнення підвищення стандартів якості життя; формування високоефективної соціально орієнтованої економіки, врахування глобальних світових тенденцій, а також досвіду країн і регіонів, що досягли значних успіхів в соціально-економічному розвитку.

Так, зокрема Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021 – 2027 років є саме тим документом, що визначає основні тенденції та проблемні аспекти соціально-економічного розвитку регіону, формує стратегічні та оперативні цілі а також пріоритети розвитку регіону на визначений період. Розробка проекту даного документу відбувалася у відповідності до Закону України „Про засади державної регіональної політики”, Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів, відповідно затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 11 листопада 2015 року № 932 (із змінами) та інших нормативних документів [5]. Стратегія враховує особливості розвитку даного регіону, зокрема наявність в його складі сільських та гірських територій, що мають свою специфіку, а також те, що регіон є малоземельним. Ще однією характерною особливістю є те, що область характеризується своєю вертикальною зональністю, що потребує застосування спеціальних та диференційованих інструментів та заходів для їх розвитку в стратегічній перспективі.

Передбачається, що дана Стратегія дозволить відійти від галузевого (секторального) підходу до територіального управління розвитком сільських поселень регіону за рахунок лісового та сільського господарства як структуроутворюючих сфер господарювання та стимулювання виробничої та соціальної інфраструктури, медицини, освіти, побутового обслуговування населення, системи інформаційного забезпечення та комунікацій, розвитку несільськогосподарських видів діяльності.

Також даний стратегічний Документ покликаний вирішити проблему недооціненості

природних і рекреаційних ресурсів краю та усунути викривлене сприйняття Закарпаття як периферійного, депресивного та дотаційного регіону, що потребує державної підтримки регіонального розвитку та його інфраструктурних об'єктів у порівнянні з іншими регіонами.

Водночас потребує вирішення комплекс проблеми та суперечностей розвитку регіонів і громад, які накопичувались протягом тривалого періоду та які потребують як чіткого усвідомлення, так і стратегічних підходів до їх вирішення, в тому числі, і на основі застосування регіональних стратегій розвитку. Зокрема, мова йде, перш за все, про: - формування згуртованості і єдності регіонів України; - зменшення диференціації та подолання асиметрії розвитку між окремими територіями і регіонами в економічному і соціальному аспектах; - запровадження практики середньострокового планування розвитку держави і регіонів зі стабільним фінансуванням; - формування ефективного та дієздатного місцевого самоврядування відповідно до проведеної адміністративно-територіальної реформи[5].

Аналогічне бачення щодо вирішення означених проблем також підтверджується постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021 - 2027 роки, яка проголошує три ключові стратегічні цілі, а саме: - формування згуртованої країни в соціальному, економічному, екологічному та просторовому вимірах; - підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів; ефективно людиноцентричне багаторівневерядування[7].

Водночас при коригуванні та реалізації програм стратегічного регіонального розвитку слід враховувати, складність сучасної

геополітичної ситуації, вплив військових дій та їх наслідків і сукупність внутрішніх кризових чинників в Україні, що відволікатиме ресурси і зусилля, а подекуди і унеможливить виконання намічених дій. За таких умов, істотної структурної трансформації у заданому часовому горизонті досягти надзвичайно складно і акценти розвитку будуть зміщені у бік забезпечення продовольчої безпеки регіонів. Вагомим буде залишатися вплив невикористаних секторів у забезпеченні зайнятості і формуванні доходів населення, що підсилюється фактором географічного розташування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна стверджувати, що стратегічне управління полягає в обґрунтуванні й виробленні стратегії розвитку регіональної соціально-економічної системи, визначенні її ключових кількісних характеристик і управлінні процесом її реалізації. Формування механізму стратегічного управління регіону – це складний процес, здійснення якого вимагає дотримання комплексності при вирішенні проблем, напрямів розвитку та формування системи організації стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіонів в Україні, де ключовою метою стратегічного розвитку регіональної економіки є підвищення життєвого рівня населення. Це основний принцип, на якому повинна базуватись обрана стратегія економічних перетворень у регіоні. Економічною основою соціальних пріоритетів стратегії регіонального розвитку повинна бути зацікавленість регіонів у підвищенні ефективності виробництва й вирішенні на цій основі основних соціальних, економічних та екологічних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Готра В.В. Формування стратегічних пріоритетів розвитку регіону як засобу реалізації їх потенціалу / В.В. Готра // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Економіка. – Ужгород: Говерла, 2019. – Вип. 2 (54). – С. 49-54. DOI:[https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2\(54\).49-54](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2019.2(54).49-54)
2. Жаліло Я. А., Покришка Д. С., Белінська Я. В. Післякризовий розвиток економіки України. Київ: НІСД, 2011. 66 с.
3. Коритько Т. Ю. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіону [Текст]. Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку: збірн. наук. праць. – 2012 Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ier.donetsk.ua/publish/sbor/all_text/b2012/13.pdf
4. Нижник О.М. Стратегічний регіональний розвиток: концептуалізація поняття/ Нижник О.М. //Державне управління: теорія та практика, № 1, 2016.-С. 127-140.
5. Стратегія розвитку Закарпатської області на період на період 2021 – 2027 років Регіональна Стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років – Мінрегіон (minregion.gov.ua)

6. ЗВІТ про проведення моніторингу реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року та виконання плану заходів з її реалізації на 2018-2020 роки у 2020 році (minregion.gov.ua)
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021 - 2027 роки Кабінет Міністрів України (kmu.gov.ua)

REFERENCES

1. Hotra, V.V. (2019). Formuvannya stratehichnykh priorytetiv rozvytku rehionu yak zasobu realizatsii yikh potentsialu [The formation of strategic priorities for the development of the region as a means of realizing their potential]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomika – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Economics*, 2 (54), 49-54 [in Ukrainian].
2. Zhalilo, Ya. A., & Pokryshka, D. S., & Belinska, Ya. V. (2011). *Pisliakryzovyi rozvytok ekonomiky Ukrainy [Post-crisis development of the economy of Ukraine]*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
3. Korytko, T. Yu. (2012). *Stratehichne planuvannya sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu [Strategic planning of social and economic development of the region]*. *Stratehiia i mekhanizmy rehuliuвання promyslovoho rozvytku: zbirn. nauk. prats. – Strategy and mechanisms of regulation of industrial development: collection of science works*. Retrieved from: http://iep.donetsk.ua/publish/sbor/all_text/b2012/13.pdf [in Ukrainian].
4. Nyzhnyk, O.M. (2016). *Stratehichniy rehionalnyi rozvytok: kontseptualizatsiia poniattia [Strategic regional development: conceptualization of the concept]*. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka — Public administration: theory and practice*, 1, 127-140 [in Ukrainian].
5. *Stratehiia rozvytku Zakarpatskoi oblasti na period na period 2021 – 2027 rokiv Rehionalna Stratehiia rozvytku Zakarpatskoi oblasti na period 2021-2027 rokiv – Minrehion [Development Strategy of the Transcarpathian Region for the period of 2021-2027 Regional Development Strategy of the Transcarpathian Region for the period of 2021-2027]*. (n.d.). Retrieved from: minregion.gov.ua [in Ukrainian].
6. *Zvit pro provedennia monitorynhu realizatsii Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku ta vykonannya planu zakhodiv z yii realizatsii na 2018-2020 roky u 2020 rotsi [Report on the monitoring of the implementation of the State Regional Development Strategy for the period until 2020 and the implementation of the plan of measures for its implementation for 2018-2020 in 2020]*. (n.d.). Retrieved from: minregion.gov.ua [in Ukrainian].
7. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 serpnia 2020 roku «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky Kabinet Ministriv Ukrainy [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 5, 2020 «On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027»]*. Retrieved from: kmu.gov.ua [in Ukrainian].

Отримано 16.07.2022